

คู่มือ ประโยค ป.๕.๓ “อรรถกถาธรรมบท ภาค ๗ แปลโดย พญัญชนะ” เล่มนี้ แปลมาจากอรรถกถาธรรมบท ภาษาบาลี ภาค ๗ ซึ่งเป็นผลงานของพระพุทธโฆสจารย์ นักปราชญ์ชาวอินเดีย ผู้มีชื่อเสียง กึกก้อง เดินทางไปสิงหล (เกาะลังกา) เพื่อแปลพระไตรปิฎกและอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี เมื่อ พ.ศ.๙๕๖ เป็นสำนวนการแปลอรรถกถา ซึ่งเป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทย ชั้นประโยค ป.๕.๓ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ศึกษาเนื้อหาหรือเรื่องราว จำนวน ๖ วรรค คือ

มลวรรค หมวดว่าด้วยมลทิน ในวรรคนี้เน้นถึงมลทินต่างๆ เช่น มลทินของชีวิต : ได้แก่ กิเลสและอกุศลธรรม มลทินของมนต์ : การไม่ท่องบ่น มลทินของบ้านเรือน : ความไม่ขยัน

ธัมมัญญวรรค หมวดว่าด้วยผู้ตั้งอยู่ในธรรม ในวรรคนี้ เน้นถึงคุณธรรมที่ทำให้ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม โดยทรงแสดงไปตามหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่ทรงตรัสถึง เช่น คุณธรรมของผู้พิพากษา คือวินิจฉัยคดี และสาเหตุแห่งคดี ทั้งฝ่ายที่เป็นจริง และไม่เป็นจริง

มัคควรรค หมวดว่าด้วยมรรค ในวรรคนี้ เน้นถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ว่าเป็นทางอันประเสริฐที่สุด ทรงย้ำว่า “ทางเพื่อความหมดจดแห่งทรรคนะคือทางนี้เท่านั้น มิใช่ทางอื่น” เหตุที่ทำให้ไม่พบทาง (อริยมรรค) คือไม่ขยัน เกียจคร้าน มีความคิดใฝ่ต่ำ ปราศจากความเพียร จึงไม่ประสบทางด้วยละวิธีที่จะทำให้พบทาง คือ รักษา กาย วาจา และสำรวมใจ

ปภินณกวรรค หมวดว่าด้วยเบ็ดเตล็ด ในวรรคนี้ เน้นถึงหลักธรรมทั่วไป เช่น ในเรื่องบุรพกรรมของพระพุทธองค์ ทรงสอนให้สละสุขเล็กน้อยเพื่อความสุขอันยิ่งใหญ่ ในเรื่องภิกษุโอรสของเจ้า

วรัชชี ผู้เห็นชาวเมืองจัดงานสมโภช คิดจะลี้ภัยไปครองเรือน ทรงสอนว่า การบวชเป็นของยาก

นิรยวรรค หมวดว่าด้วยนรก ในวรรคนี้ ทรงสอนเรื่องนรก ซึ่งเป็นสถานที่รองรับคนชั่ว รวมทั้งผู้ที่ต้องตกนรก ซึ่งเป็นผู้ทำกรรมชั่วต่างๆ เช่น ชอบกล่าวคำไม่จริง ทำความชั่ว ซ้ำยังโกหกว่าไม่ได้ทำ

นาควรรค หมวดว่าด้วยช้าง ในวรรคนี้ เน้นการสอนเรื่องการฝึกตน เปรียบเทียบกับการฝึกช้าง เนื่องจากช้างเป็นสัตว์สำคัญในการสงคราม การเดินทาง และเป็นสัตว์ที่ฝึกง่าย เมื่อได้รับการฝึกดีแล้ว ย่อมเป็นสัตว์ฉลาด มีความอดทนสูง ผู้ที่ฝึกตนได้แล้ว ประเสริฐกว่าช้างที่ฝึกแล้ว ผู้ที่ไม่ฝึกฝนตน พระองค์ได้ตรัสเปรียบเทียบกับหมู

คู่มือ ประโยค ป.ธ.๓ “อรรถกถาธรรมบท ภาค ๗ แผลโดยพยัญชนะ” เล่มนี้ แผลโดยคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกล่าวถึงเนื้อหาหรือเรื่องราวมลวรรค หมวดว่าด้วยมลทิน มีจำนวน ๑๒ เรื่อง ๒๑ คาถา ในวรรคนี้ คำว่า มลทิน หมายถึงกิเลสต่าง ๆ หรือส่วนเสียต่าง ๆ เช่น ในเรื่องบุตรของคนฆ่าโค และเรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง มลทิน หมายถึงกิเลสมีราคะ เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๗/๗) ในเรื่องพระติสสเถระ มลทิน หมายถึงอกุศลกรรม ความปราศจากปัญญาพิจารณาปัจจัย ๔ แล้วบริโภค (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๑) ในเรื่องพระโลภุทายี มลทิน หมายถึงการไม่ท่องบ่นมนตร์ เป็นเหตุให้มนตร์เสื่อม หมายถึงความไม่ขยันหมั่นเพียรซ่อมแซมบ้านเรือน เป็นเหตุให้บ้านเรือนทรุดโทรม หมายถึงความเกียจคร้านไม่หมั่นชำระร่างกาย เป็นเหตุให้มีผิวพรรณมัวหมอง และหมายถึงความประมาท

ไม่รักษาทรัพย์ เป็นเหตุให้ทรัพย์ สูญหาย ไม่คุ้มครองอินทรีย์ ๖ เป็นเหตุให้กิเลสเข้ามาครอบงำได้ (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๓) ในเรื่องกุลบุตรคนใดคนหนึ่ง มลทิน หมายถึงความประพฤตินอกใจสามีหรือภรรยา ความตระหนี่ และอกุศลธรรมทั้งหลายทั้งปวง เป็นต้น

ฉัมมัญจวรรค หมวดว่าด้วยผู้ตั้งอยู่ในธรรม มีจำนวน ๑๐ เรื่อง ๑๗ คาถา ในวรรคนี้ คำว่า ผู้ตั้งอยู่ในธรรม มีความหมายตามนัย เช่น ในเรื่องมหาอำมาตย์ผู้พิพากษา หมายถึง ผู้ปราศจากอคติ ๔ มีฉันทาคติ เป็นต้น พิพากษาคติโดยธรรม ในเรื่องพระ ฉัพพัคคีย์ หมายถึงผู้ไม่มีเวรไม่มีภัย ในเรื่องพระเอกุทานชีนาสพ หมายถึงผู้ไม่ประมาท ในเรื่องพระลกุณทกภททียเถระ หมายถึงพระเถระผู้ตรัสรู้ อริยสัจ บรรลุโลกุตตรธรรม ๙ ประการ มือหิงสา สัจญมมะ(ศีล) ทมะ (การสำรวมอินทรีย์) ปราศจากกิเลส ในเรื่องภิกษุหลายรูป หมายถึง ผู้ตัดความริษยา มีปัญญา ในเรื่องหัตถกภิกษุ หมายถึงสมณะผู้ระงับกิเลสทั้งหลายได้ ในเรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง หมายถึงภิกษุผู้ลอยบาปทั้งหลายได้ เป็นอยู่ด้วยปัญญา ในเรื่องเตียรถีย์ หมายถึงมุนี ผู้ฉลาดเลือกตั้งแต่สิ่งดีละสิ่งชั่ว ในเรื่องพรานเบ็ดชื่ออริยะ หมายถึงพระอริยะผู้ ไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น ในเรื่องภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นต้นหลายรูป หมายถึงผู้มีปาริสុทธิศีล ๔ มีจุดคงคคุณ ๑๓ ประการ เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก บรรลุสมาบัติ ๘ ได้สัมผัสสเนกขัมมสุข

มัคควรรค หมวดว่าด้วยมรรค มีจำนวน ๑๒ เรื่อง ๑๗ คาถา ในวรรคนี้ คำว่า มรรค หมายถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) เป็นต้น หมายถึงวิปัสสนาปัญญา หมายถึงการมนสิการโดยแยกกายในอารมณ์ ๓๘ ประการ อันเป็นทางแห่งปัญญา (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๖) หมายถึงการตัดป่าคือกิเลสมีรากะ เป็นต้น มี

สาระสำคัญ เช่น ในเรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป เรื่องพระปธานกัมมิกตีสสเถระ เรื่องสุกรเปรต เรื่อง สัทธิวินัยของพระสารีบุตรเถระ และเรื่องนางปฐมาจารา ทรงแสดงว่า อริยมรรคมี องค์ ๘ เป็นทางแห่งความสิ้นทุกข์ ตรัสรู้อรินัยสัจ บรรลุนิพพานเป็นทางพ้นจากบ่วงแห่งมารคือวิญญูะ ในเรื่องอนิจจลักษณะ เป็นต้น มรรคหมายถึงวิปัสสนาที่พิจารณาเห็นสังขารทั้งหลายว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา เป็นเหตุให้เบื่อหน่ายในทุกข์

ปกิณณกวรรค หมวดว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด มีจำนวน ๙ เรื่อง ๑๖ คาถา เน้นถึงธรรมทั่วไป ไม่ระบุชัดถึงธรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ในเรื่องบุพกรรมของพระองค์ ทรงแสดงถึงเรื่องการสละความสุขเล็กน้อยเพื่อความสุขที่ยิ่งใหญ่คือนิพพาน (ขุ.ธ.อ. ๗/๘๗) ในเรื่องกุมาริกากินไข่ไก่ ทรงแสดงเรื่องความมุ่งหวังแต่สุขเพื่อตนแล้วก่อทุกข์แก่ผู้อื่นเป็นเหตุให้ไม่อาจพ้นจากเวรได้ เรื่องพระลกณภูภิกษุ ทรงแสดงว่า การฆ่ามารดา บิดา กษัตราธิราช ทั้ง ๒ พระองค์ ชาวแวนแคว้น และเจ้าพนักงานได้ จัดว่าเป็นพราหมณ์ผู้อยู่อย่างไร้ทุกข์ ความหมายของคำเหล่านั้น เช่น มารดา หมายถึงต้นหาอันเป็นเหตุให้เกิดในภพต่าง ๆ บิดา หมายถึง อัสมีมานะ กษัตราธิราชทั้ง ๒ พระองค์ หมายถึง สัสสตทิฏฐิ (ความเห็นว่ายั่งยืน) และอุจเฉททิฏฐิ (ความเห็นว่ายาดสูญ)

นिरยวรรค หมวดว่าด้วยคนทำความชั่วตกรก มีจำนวน ๙ เรื่อง ๑๔ คาถา ในวรรคนี้ คำว่า ความชั่ว มีความหมายหลายนัย เช่น เรื่องปริพาชกาชื่อสุนทรี หมายถึงการกล่าวต่อผู้อื่นด้วยเรื่องเท็จ และการทำความชั่วแล้วปิดบังว่า มิได้ทำเป็นเหตุให้ได้รับผลคือตกรก เรื่องภิกษุผู้อยู่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมทา หมายถึงความทุกข์ลุลุดอด

อุตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีในตนเพื่อแสวงหาลาภเป็นเหตุให้ได้รับผลคือ ตกนรก ในเรื่องนี้ทรงแสดงเชิงเปรียบเทียบให้เห็นผลต่างระหว่าง ความทุกข์ที่ได้รับ จากความเป็นผู้ทุศีลที่บริโภคอาหารซึ่งชาวบ้าน ถวายแล้วต้องตกนรกหลายแสนกัปกับความทุกข์คือความร้อนที่ ได้รับจากการกลืนกินก้อนเหล็กร้อนว่า ความทุกข์ที่ได้รับจากการ กลืนกินก้อนเหล็กร้อนนั้นมีผลน้อยกว่า เพราะแม้จะได้รับ ทุกขเวทนาก็ได้รับเพียงในชาตินี้เท่านั้น

นาควรรค หมวดว่าด้วยช้าง มีจำนวน ๘ เรื่อง ๑๔ คาถา ในวรรคนี้ คำว่า ช้าง แปลจากนาคศัพท์ เพราะนาคศัพท์มาจาก นค แปลว่า ภูเขา สัตว์ที่ใหญ่โตดุจภูเขา ชื่อว่านาคะ (ช้าง) (อภิธา.ฎีกา คาถาที่ ๓๖๐) นี้เป็นความหมายทางคติโลก แต่ทางคติ ธรรมมีความหมาย ๓ นัย คือ (๑) หมายถึงผู้ไม่ทำความชั่วทางกาย วาจา และใจ (๒) หมายถึง ผู้ไม่ถึงอกติ ๔ ไม่ดำเนินชีวิตด้วยอำนาจ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ อุทธัจจะ วิจิกิจฉา และอนุสัย (๓) หมายถึงผู้ไม่หวนกลับมาหากิเลสที่ละได้แล้ว (อง.ฉก.อ. ๓/๔๓/ ๑๒๑) ช้างเป็นสัตว์ที่ใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง การค้า และการ สงคราม เป็นสัตว์ที่มีความสำคัญมากในครั้งพุทธกาล เพราะช้างเป็น สัตว์ที่ฝึกหัดได้ดี ฉลาดแสนรู้ พระพุทธองค์ทรงแสดงเชิงประยุกต์ เปรียบเทียบระหว่างการฝึกตนกับการฝึกช้าง เปรียบเทียบระหว่าง คนที่ฝึกตนได้กับช้างที่ได้รับการฝึกหัดมาดีว่า มีผลคล้ายคลึงกัน